

De Poemp

TIJDSCHRIFT HEEMKRING DAVIDSFONDS NIJLEN
NUMMER 25 * DECEMBER 1992 * AK 2560 NIJLEN1

"Er was een oud mens dat voor heks werd aanzien, en ze was ziek, en ze kon niet sterven", zo vertelde Fieke Crauwels over het

Nijlen van haar jeugd (lees hierover meer in dit nummer). Marc Verreydt toont ons dorp van toen in deze sfeervolle tekening.

Ten Geleide

Lieve Lezeres,

Beste Lezer,

Op een druilerige zondagnamiddag, een flinke maand voor nieuwjaar, "neem ik de pen ter hand" om voor U het nieuwjaarsbriefke van De Poemp te schrijven. Voor mij ligt een pak "Poempen" die

mij als vanzelf aan het nadenken brengen over verleden, heden en toekomst.

Onze jeugd doet meestal het verleden als onbelangrijk, als "voorbij" af. Hoe ouder men echter wordt, hoe meer inzicht men verwerft in het hoe en het waarom der dingen. Het verleden is niet dood, maar leeft meestal zonder dat wij het beseffen in ons dorp en in elk van ons voort. Dat verleden bepaalt dus mee onze toekomst, zoals Willem Bilderdijk (1756 - 1831) reeds schreef: *In het verleden ligt het heden, in het nu wat worden zal.*

Ten Geleide

Ondertussen moeten we erkennen dat "het dorp van toen" steeds meer en onherroepelijk verdwijnt. Onze dorpskernen zijn, ondanks de goede zorgen van onze bestuurders, vooral verkeersknooppunten geworden, waar b.v. het nieuwjaarzingen als maar gevaarlijker wordt voor onze kleine zangers. In deze jachtige tijden zijn we ongetwijfeld heel wat goede dingen uit het verleden aan het verliezen. De straat is niet langer de veilige ontmoetingsplaats uit de jonge tijd van Fieke Crauwels (zie verder in dit blad). Spontane inzet voor een buur in nood hoeft niet meer, want voor alles hebben we een - betaalde - dienst geschapen. Een gekwetste op de weg? Dat is werk voor de 100, meneer!

Daarom denk ik, lieve mensen, dat we meer dan ooit moeten vechten om ons "gezamenlijk geheugen" niet te verliezen. Zo zullen we de goede dingen uit het verleden kunnen bewaren en leren uit voorbije dwaasheden. Zo zullen we zelfbewust als Vlamingen in het nieuwe Europa kunnen binnentreden. In dat Europa kunnen we meteen al de oude, maar nog brandend-aktuele boodschap van onze IJzer-soldaten brengen: *Nooit meer oorlog!*

Laten we dus verder "poempfen", de band verstevigen die ons tot dorpsgemeenschap maakt. Vanuit deze eerste en dus erg belangrijke leefkring kunnen we samen bouwen aan een betere wereld, elk op zijn plaats en met zijn middelen. Dat is en blijft de vurige wens van gans de redactieploeg. Gelukkig 1993! □

Walter Caethoven.

FOTOS VAN TOEN

Wie kent ze nog?

Deze klasfoto werd vermoedelijk genomen in het mobilisatiejaar 1939. Achteraan links herkennen we Bovenmeester Mercelis, rechts Meester Lenaerts (alias *Bomma*). Bevolken verder deze klas:

linkse rij banken (van voor naar achter en van links naar rechts): Gommaar Van Looy, Louis Blommaerts, René Van de Vel, Frans Van Houtven, Frans Van de Wouwer, Jos Van Gansen, Gommaar Thys, Jos Van Beylen en Jos Lemmens;

middenste rij banken : Alfons Smets, René Lemmens, Paul Dom, Jos Huygelbergs, Louis Davidson en Louis Drijbooms;

rechtse rij : Jos Horemans, Jos Bruyninckx, Fonne Goormans, Miel Cambré, Ward Van Humbeek, Nand Dieltjens, Karel Kegelaers, Sooi Gerits.

De "Jossen" waren met z'n zessen duidelijk in de meerderheid! □

Jos Thys.

Uit het repertoire van Fieke Crauwels:

Verhalen uit de tijd van donkere zandwegen en ongerepte bossen...

Bij het ter perse gaan van dit artikel vernamen wij het overlijden van Fieke Crauwels. De redactie en ikzelf zouden de familie en vrienden onze innige deelneming willen overbrengen bij het verlies van de boeiende en warme persoon die Fieke voor ons geweest is.

Kristel Bruynseels.

Fieke (Sophie) Crauwels werd in 1904 geboren te Nijlen, bracht er trouw haar ganse leven door tot ze op 5 oktober 1992 overleed. De gesloten gemeenschap die ons dorp tot in het midden van deze eeuw vormde, heeft zeker mee de overtuiging en levensloop van deze bekwame vertelster bepaald. In Fieke vonden we een stukske Nijlen van toen terug!

"Opgepast in pashokjes van die en die kledingzaak! Er zit een valluik in de vloer, en voor je het beseft gaat dit open, val je erdoor, en verlies je het bewustzijn. Als je wakker wordt, ben je aan handen voeten gebonden onderweg naar Arabië om daar als blanke slavin op de markt verkocht te worden; niemand zal je ooit terugvinden!"

Ademloos en met grote angstogen werden deze en andere nonsens-verhalen enkele jaren geleden door menig meisje aanhoord. Waarna het erop aankwam zo vlug mogelijk een nieuwe troep vriendinnen te vinden die het verhaal nog niet kenden, zodat men het twijfelachtige plezier had om de anderen ook eens de angst op het lijf te jagen. Dat plezier veranderde dan in een bleek gebibber, zodra men het gevreesde pashokje dan toch moest betreden. Zonder reden natuurlijk, want het ging om een verzonnen verhaal dat van mond tot mond ging, over de grenzen van Frankrijk het Kempenland was binnengewaaid, en er enkel op uit was een bepaalde kledingzaak (en daarbij ook de Arabieren, dat was mooi meegenomen) in een slecht daglicht te stellen.

Het gaat hier om verhalen die een zekere graad van waarschijnlijkheid hebben, in een mum van tijd mondeling doorgegeven worden - en die evenvlug weer uitsterven - , maar die verzonnen zijn om te waarschuwen, te verklaren of gewoon maar te amuseren. Ze worden "stadssagen" genoemd, of ook wel "broodje-aap-verhalen" (u weet wel, uw hamburger zou in wezen dode aap zijn). En de voorbeelden zijn legio: de rat die in het warenhuis uit een zak aardappelen kroop en een baby doodbeet (verzonnen door een Luxemburgs journalist en internationaal door allerlei kranten overgenomen), de vliegende schotels die van Mars kwamen en vreemdsoortige - wreedaardige? - wezens in zich droegen (UFO betekent letterlijk: niet geïdentificeerd vliegend voorwerp), de gruwelverhalen rond eenzame lifters die nu eens niet door een heks of spook, maar wel door "nen trucker" of "ne punker" gemoesteerd worden.

Fieke van Rik Verdaet : een volkskundige ontdekking

Inderdaad, de setting van dit soort verhalen heeft zich verlegd van kleine, donkere zandwegen en (toen nog) veelal ongerept bos naar de drukke, anonieme, harde en onpersoonlijke stad. Ze zijn dus niet uitgestorven, de verhalen waarnaar iedereen oor heeft, de sagen en legenden die ons willen waarschuwen, het vreemde willen verklaren, of enkel dienen als een bizarre vorm van amusement.

Uit het repertoire van Fieke Crauwels

Dit brengt mij bij iemand die voor mij deze, en andere, verhalen opnieuw tot leven kon brengen, Fieke Crauwels uit Nijlen. Of Fieke van Gust Van Eester. Of Fieke van Rik Verdaet. Of kortweg Fieke. Je kiest maar.

Ik kwam in contact met Fieke toen ik voor mijn eindwerk in opdracht van het Instituut voor Volkskunde te Leuven o.l.v. Prof. Stefaan Top een aantal mensen te Nijlen interviewde rond het thema: "Kindertijd in het begin van de twintigste eeuw". Toen ik bij Fieke aanbelandde en haar de vraag stelde of ze nog een paar liedjes van vroeger kende, antwoordde ze aarzelend en nietsvermoedend dat ze in een schriftje er nog "wel wat" had opgeschreven. Toen dat bewuste schriftje dan werd bovengehaald, ging er een schok door mij heen, volgden er een paar telefoongesprekken met "Leuven" en het thema "kindertijd" werd afgelast. Fieke werd het onderwerp van een thesis met als ronkende titel: "*Repertoirestudie van Fieke Crauwels. Een volkskundig onderzoek met toepassing van de biografische methode.*" Fieke was immers al jarenlang draagster van een cultuurgoed dat dreigde verloren te gaan door de toenemende concurrentie van de geschreven literatuur en vooral natuurlijk van de eeuwige T.V. Meer dan 200 liederen, verspreid over ettelijke decennia, een flink aantal oeroude en volkse gebeden, en een twintigtal verhalen schudde Fieke moeiteloos uit haar mouw. Genoeg om aan haar en aan het materiaal een heel boek te wijden. (En dat heb ik dan ook gedaan). Een jaar lang ben ik met mijn bandopnamer bijna elk weekeinde naar Fieke gegaan, om te babbelen, maar vooral te luisteren, de tijd te vergeten en taferelen te zien

ontvouwen waarin de rollen gespeeld werden door heksen en spoken, door Napoleon en Louis Neefs, door 't zwart kinneke en het cabaret in Nijlen, en nog veel meer. Want Fieke leek wel geboren om vertellend en zingend door het leven te gaan. Zo zal ik me haar ook herinneren: Fieke vertellend, de ogen gesloten bij het zingen, Fiekies enthousiasme, haar opgewekte levenshouding na een leven waarin toch veel ziekte in het gezin voorkwam, maar steeds weer Fieke, lachend, vol muziek, vol fantasie. Het staat allemaal geregistreerd, opgeschreven en op band, en dank zij Fieke kan dit cultuurgoed weer gedeeld worden met de gemeenschap. Wij kunnen haar hier aan het woord laten en ons laten terugvoeren naar een niet zo ver verleden, waarin andere zaken dan prijzen van de benzine of de nieuwe begroting de mensen 's nachts deden wakker liggen. Neen, toen had men straffere dingen nodig!

Kristel Bruynseels.

Nota van de Redactie :

Deze verhalen zijn aangepaste versies van Fiekies mondelinge getuigenis, gesproken taal is nu eenmaal geen geschreven taal!

Verhaal 1

Heks betovert broertje

Ja, dat waren heksen, Joke en Treske. Wie dat nu de moeder was, dat weet ik niet, maar de ene heette Joke en d'ander Treske. Daar mochten wij niks van aanpakken van ons moe. "Als Joke of Treske iet geeft, brengt dat dan direct naar mij, hee", zei ons moe. En op ne keer waren wij op 't straat aan 't spelen, - toen kont ge gerust op straat spelen, daar waren geen auto's of niks, nen enkel boer die daar met zijn paard voorbijkwam. Dan zagen wij dat hee, en dan stopte die totdat we van de steenweg waren. Maar ne keer waren w'allemaal aan 't spelen, ons moe moest naar Antwerpen en ze zei tegen d'oudste, tegen ons Irma: "Irma, past goed op de klein mannen, op allemaal, hee. En op ons Louiske, op de kleinste, want die is nog maar drie jaar, dat is nog maar een klein ventje." En we waren dus aan 't spelen, ons moe was weg, en ineens komt ons Irma zien en ze zegt: "Louiske, wat zijt gij aan 't eten?" "Peke," zei hij, "peke!". En ons Irma vroeg: "Waar hebt gij dat peke gehaald?" En toen wees hij naar het huis van Joke en Treske.

Ons Irma pakte dat peke af en smeed dat in de groenput, zo ne put in den hof waar al 't vuil water inliep, en waar we vanalles insmeten, en dat was dan op den duur mest. En dat peke daar dan in, hee. En we speelden voort, en ineens zat ons Louiske daar op den dorpel. Ons Irma ging erheen en vroeg wat er was. "Mijne kop doet zeer," zei dat klein ventje. Toen heeft ons Irma hem in een bed gelegd in de kelderkamer, en toen ons moe thuiskwam en naar hem ging zien had 't ventje bijna veertig graden koorts. De dokter moest komen en ons Louiske had toen een floris. "Hoe komt dat?", vroeg ons moe, en toen zei ons Irma van dat peke, hee. "Oh," zei ons moe toen, "dan moet ge niet verschieten! Ik heb nog zo gezegd dat ge van Joke of Treske niks moogt aanpakken!" Maar ons Irma kon toch niet alles in 't oog houden. En toen heeft ons Louiske zeven jaar lang elk jaar rond diezelfde tijd een floris gekregen. Ik weet het nog goed, hij lag dan altijd in dat bed. En ons moe geloofde vast en zeker dat dat van dat peke kwam. □

Verhaal 2

Vermomde heks

Dan was ik al groot toen ik dat meemaakte, bij onze nonkel Sus. Die was niet getrouwd, dat was nog ne jongman thuis, hee. En 's avonds, dan kwamen de boeren en geburen bij elkaar, om rond de groten open haard te zitten en te zitten klappen. En dan kwam daar altijd nen hond in den hoek van den open haard zitten. Nonkel Sus vroeg na nen tijd aan de boeren die daar zaten: "Van wien is diën hond die daar altijd zit." "O, ik weet niet..., van u niet..., van mij ook niet..., nië, van mij zeker niet..." Zo nen boer of zes zeven dat daar zat, en van niemand was diën hond niet. En toen moest diën hond buiten van nonkel Sus. Maar diën hond wou niet, en nonkel Sus, dië pakte nen dikken tak uit de mutsert die daar stond, en dië sloeg daarmee om diën hond weg te krijgen. En raakte hem aan zijne kop. En toen liep diën hond naar buiten, en ze gingen allemaal naar huis. 's Anderendaags, een oud menske die ze daar voor heks hielden, die liep toen rond met een verband rond hare kop. En toen zegden ze dat dat diën hond was geweest, dat die zich in hond had verkleed, allé, veranderd. En ze hadden daar allemaal schrik van, 't was pertang een heel braaf menske, maar alles wat er gespoekt werd, dat weten ze daaraan, hee!" □

Verhaal 3

Bladeren worden geld

In Viersel, daar vrijde er ene met een meisje, en die zei tegen haar: "Als we trouwen, dan krijgde gij alles nieuw van mij." Maar dat is een verhaal van vijftig, zestig jaar geleden, en toen hadden de mensen nog niet zoveel geld, hee. "Ja", zei dat meisje, "maar van wat gaat gij dat betalen?" "O, ik heb veel geld," zei hij. En toen reden ze naar Lier om alles te gaan kopen. Onderweg, daar was zo'n klein boompje dat daar ergens stond, en daar ging hij aan schudden. En ze zag de bladeren eraf vallen, maar van als die op de grond lagen, waren dat allemaal vijffrankstukken. Ze raapte die op en stak ze allemaal in hare zak. Hij zei: "Ziet ge nu wel dat ik geld heb!". Zij ging toen ook eens schudden aan die boom om dat te proberen, maar niks gekort, het bleven blaren. toen gingen ze van alles kopen in Lier, en ze betaalden alles met die blaren die geld waren veranderd, en ze gingen naar huis met vanalles; kleren en zo. Nu konden ze trouwen. Maar als ze nog niet ver waren, dan kwamen daar mensen achter hun gelopen, want al die vijffrankstukken, die waren in de schuif allemaal terug in blaren veranderd! Toen moesten ze hard gaan lopen, want ze hadden immers geen echt geld! □

Verhaal 4

Pater verbreekt toverij

Nonkel Fons, die kwam bij ons binnen en zei: "Louise, nu lag er temorgen bij ons een koei dood, en de paardemeester, die kon niks vinden, maar ze lag tegen 't mest en ze is gestorven." En voor een boer is dat een heel ramp, hee, een koei die dood is. 's Anderendaags was hij daar terug: "Louise, nu ligt er weer een koei dood!". Ons moe zei: "Jongen, dat is toch niet natuurlijk, hee. Hoe kan dat nu als die niet ziek zijn?" En zo ging dat vier dagen achtereen. Ons moe heeft toen nonkel Fons naar de Kluis in Lier gestuurd, daar woonden de paters. Er kwam ne pater mee terug met nonkel Fons. En die is toen mee naar 't stal gegaan, deuren toe, en wat daar dan gebeurd is... Wij waren daar niet bij, maar nonkel Fons die heeft dat dan verteld. Die pater heeft daar gebeden en heel de stal met wijwater besprenkeld. En ook de veurft. En daar was dan een zekere man, die ze daarvan

verdachten van met hekserij bezig te zijn, die hebben de geburen toen gezien. En ze zegden dat hij juist kwam tot waar er gesprenkeld was met wijwater, maar verder niet. Er is toen geen een koei meer gestorven. □

Verhaal 5

Heks kan niet sterven

Er was een oud mens dat voor heks werd aanzien, en ze was ziek, en ze kon niet sterven. Toen zeiden de mensen dat ze haar hekserij moest kunnen overgeven aan iemand, en dan zou ze kunnen sterven. En niemand wilde daar hene natuurlijk. En toen heeft de oudste dochter dat overgepakt. Zogauw die dat had gedaan, kon die moeder sterven. Maar die dochter heeft daar nooit iet slecht mee gedaan, zulle, maar ze moest het wel overpakken, of die moeder kon niet sterven. □

Ter Overweging

Een oude rabbi vroeg eens aan zijn leerlingen: Hoe kun je het moment bepalen waarin de nacht ten einde is en de dag begint?

- Is het 't moment dat je uit de verte een hond van een schaaap kunt onderscheiden? vroeg een van de leerlingen.

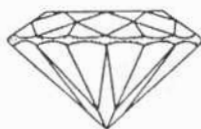
- Nee, zei de rabbi.

- Is het als je van verre een dadelboom van een vijgeboom kunt onderscheiden? vroeg een ander.

- Nee, zei de rabbi.

- Maar wanneer dan? vroegen de leerlingen.

- Het is als je in het gezicht van een mens kunt kijken en daarin je zuster of je broeder zien. Tot dat moment is de nacht nog bij ons.

DIAMANT, EEN SCHITTEREND VERHAAL (slot)

Slijperijen en slijpsel: van achtkant tot briljant

Op de slijperij van Alfons en Maarten Quadens in de Nonnenstraat leerde Louis Scheurmans het vak ($\pm$ 1905) bij Sus Van Rompaey (Sus de wagenmaker of Sus van trapken op) in gezelschap van Frans Derboven, Louis Derboven en August Derboven (van 't Bergske), Simon Verwerft en Alfons Van Hoof. Deze laatste, afkomstig van Viersel, leerde al achtkant slijpen in 1901 bij de diamantfirma Doms aldaar. Is hij misschien de eerste Nijlense achtkantslijper?

Van 1918 tot 1920 is Leopold Claes (zoon van J.E. Claes) het achtkantslijpen gaan leren in Antwerpen. Hij bouwde daarna, in 1921, een slijperij op de Kesselsesteenweg (nu J.E.Claeslaan), alwaar hij het achtkantslijpen aanleerde aan zijn personeel.

Ook Louis Lenaerts (den Boot) leerde aan zijn personeel het achtkantslijpen. Zelf bezat hij toen al de kunst van het briljantslijpen, die hij dan weer geleerd had bij de Firma Cassiers in Grobbendonk.

De grondleggers van de Nijlense diamantindustrie hebben meestal het vak geleerd als personeel van J. E. Claes, de Gebr. Quadens, Sander Dom en natuurlijk te Antwerpen. Hierna zullen wij trachten, aan de hand van de bekomen mondelinge informatie, de volledige (?) lijst te geven van de personen en families die voor het begin en de verdere uitbreiding van de Nijlense diamantnijverheid hebben gezorgd.

Familie Claes - Sander Dom - Gaston en Maarten Quadens - Flip Breugelmans - Familie Lieckens (Gerde) - Familie De Schutter - Familie Van Tendeloo (Haroo) - Désiré De Loncker (Loncker) - Alfons Broeckhoven - Familie Verwerft - Familie Smets (van Poppel) - Familie Colen - Familie Faes - Louis Lenaerts (den Boot) - Alfons en Louis Sels.

Vonden wij op de ledenlijst van de Antwerpse Diamantclub uit 1913 slechts de naam van één Nijleenaar, 7 jaar later, in 1920, vonden wij niet minder dan 11 namen van Nijleenaars. Wij geven ze U hier, zoals wij ze op de Franstalige lijst hebben gevonden.

Broeckhoven Alfons, négociant (handelaar) - Nijlen
Claes Leopold, fabricant (fabrikant) - Nijlen
Claes Edward, fabricant, Chaussée de Kessel, Nijlen
Claes Henri, fabricant, Chaussée de Kessel - Nijlen
Colen August, négociant - Nijlen
De Schutter Gaston, fabricant - Nijlen
Dom Alexander, fabricant - Nijlen
Faes August, fabricant - Nijlen
Faes J.-B., fabricant - Nijlen
Sels Alfons, fabricant - Nijlen
Sels Constant, fabricant - Nijlen

Men was niet verplicht lid te zijn van de "Club" om handelaar en fabrikant te zijn; iedereen kon ruwe of geslepen diamanten verhandelen in de Antwerpse diamantwijk.

Industrialisering van de stiel: een overzicht

Was diamantbewerking aanvankelijk overwegend een huishouderij, dan bestonden er vanaf de 19de eeuw al grote slijperijen te Antwerpen en in de Kempen. Het eerste contract voor het oprichten van een diamantslijperij vindt men in het Antwerpse stadsarchief al in 1583. *Jan Wraghe* en *Jaspar van Gulik* verbinden zich om samen te werken. Jan Wraghe heeft het kapitaal en zal in zijn huis de ruimte voor de werkplaats voorzien en het materiaal ter beschikking stellen, waaronder de *dyamantsteen-slijpersmolen*. Ook de leerjongen zal hij onderhouden. Jaspar van Gulik is de vakman, hij zal zelf slijpen en de leerjongen opleiden. Bij het snijden zou Jan Wraghe hem behulpzaam zijn.

De tucht was de voornaamste vereiste in die eerste grote "fabrieken" en de onderdanigheid van de gasten tegenover "den baas" en van de leerling tegenover de leermeester was vanzelfsprekend. Nochtans moesten de jonge gasten in die tijd hun vak grondig leren. Ze moesten beginnen met de stenen met de hand door middel van twee snijstokken een ronde vorm te geven. Daarna moesten ze de diamanten leren verstellen in soldeerdoppen. Als dan *bijversteld* was (wat wil zeggen dat de slijper een hele voorraad had), kon de leerling achter de molen gaan zitten en alzo stukje bij beetje diamantslijper worden.

In de jaren voor de oorlog 1914-1918 werd er 's zomers gewerkt van 6 uur 's morgens tot 19 uur 's avonds en 's winters van 6u30 's morgens tot

De foto toont ons het huis met slijperij van de familie De Zweert in de Rector de Ramstraat. De slijperij werd in de periode 1905 - 1910 opgetrokken en behoort aldus tot onze eerste "fabrieken"!

19u30 's avonds, zaterdagen inbegrepen. Er werd geslepen bij het licht van een petroleumlamp tot ongeveer 1905. Toen werd overgeschakeld (niet in elke fabriek!) op zelfgemaakte elektriciteit, die uiteraard heel duur was en waarvoor de slijpers 1 cent per uur aan hun patroon moesten betalen. De uren dat zij dat licht gebruikten, moesten zij zelf opschrijven. Aan straffe toeren ontbrak het vroeger evenmin. Karel Lieckens (schoonbroer van J.E. Claes) maakte zo'n grote schilden (een slijpvorm waarbij slechts drie facetten moesten afgeslepen worden), dat hij ze op een heldere avond zonder kunstlicht kon slijpen.

Evolutie van het slijpen: een kwestie van gewicht

Het overgrote deel van de slijpers buiten de stad leerde in die tijd eerder simpele slijpvormen, zoals rozen, schilden en "chiffers". Als uitvinder van het berekend briljantslijpsel (57 facetten) wordt door verschillende bronnen de Venetiaan Vincenzo Peruzzi genoemd, die in de 17de eeuw *vorm en afmetingen en aantal facetten van een brilland om de lichtwerking zo gunstig mogelijk te krijgen*, vastlegde. In 1672 is bij de proef van diamant-arbeider nog geen sprake van briljant. In 1715 wordt daar in een leercontract wel gewag van gemaakt. Tussen deze twee jaartallen ligt dus vermoedelijk het begin van het briljanderen, althans in Antwerpen.

Heden ten dage wordt een grotere variatie van slijpvormen aan de diamanten gegeven om een

maximaal gewicht aan dure grondstof te behouden. Daardoor is de taak van diamantslijper er zeker niet gemakkelijker op geworden. De briljantvorm wordt echter nog altijd aangezien als de schitterendste.

Ondanks vele pogingen om deze nog te verbeteren, heeft men nog steeds geen stralender slijpvorm gevonden. Uitzonderlijke stenen zullen altijd een slijpvorm krijgen volgens hun ruw model en hun grootte. Vaak gaan er maanden en zelfs jaren overheen, vooraleer men een beslissing neemt hoe men een steen gaat bewerken. Dat dit zijn redenen heeft, bewijst volgend voorbeeld. De hoogste prijs op een publieke veiling (de waardevolste stenen worden doorgaans niet publiek verkocht) voor één enkele steen werd op 19 april 1988 betaald (maar liefst 9.310.000 dollar, d.w.z. 372 miljoen fr.) bij Christie's in New-York voor een witte diamant van 85,91 karaat.

Tot een der kostbaarste stenen behoort zonder twijfel de 407,48 karaat wegende *Triolet*, met zijn onberispelijke driehoekige slijpvorm en zijn unieke gouden kleur. De geslepen steen vertoont 65 facetten, is meer dan 5 cm lang, 3,5 cm breed en 2,8 cm hoog, zodat hij bijna volledig de palm van een gemiddelde hand bedekt.

Zeer belangrijk is het aandeel van de Belgische diamantnijverheid en -handel voor onze economie. Diamant is veruit het belangrijkste export-artikel; 5% van de totale export gebeurt in diamant. Het is dan ook geen wonder dat de diamantsector ongeveer 6 % van het BNP (Bruto Nationaal Produkt) voor zijn rekening neemt.

Rare Sus en rare "sussen":

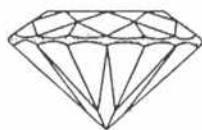
't is niet meer zoals weleer!

Deze reeks bijdragen voor *Diamant, een schitterend verhaal* kunnen wij niet afsluiten zonder een paar bedenkingen neer te schrijven die wij tijdens onze duik in het verleden en de talrijke gesprekken met de oudere slijpers hebben gemaakt. De slijpers hielden als geen ander van hun vak, met heimwee dachten ze terug aan de unieke sfeer in de slijperijen. Tot die unieke sfeer behoorden ongetwijfeld ook de leurders en liedjeszangers, die al voor de oorlog van 1914-18 de slijperijen bezochten. Zij wisten maar al te goed waar de centen te verdienen waren. De oudsten onder hen waren de Witte Lieckens, die een winkeltje uitbaatte in de *Twaalf Apostelen* (Hij leurde in de fabrieken, per kruiwagen nog wel, met haring, snoep, nestels en blink) en Rare Sus (Zijn echte naam wist niemand), de liedjeszanger. Hij was Antwerpenaar en hij beweerde altijd dat hij een eigen huis in Nijlen bijeengezongen had.

Bedroefd kijken wij terug op de teloorgang van dit alles en op het verdwijnen van de stiel uit de streek. De noodsituatie van de Kempense slijpers, van wie in 't bijzonder de arbeiders in de kleinbranche het hardst zijn getroffen, schijnt door de beleidsmensen en verantwoordelijken in de diamantsector niet opgemerkt te worden. Lijdzaam laten zij begaan, terwijl grote bedrijven als GM-Antwerpen, VEHA-Grobbendonk, Renault - Vilvoorde, Van Hool-Koningshooikt, enz... de jonge diamantbewerkers in dienst nemen en de toekomst van 't steentje fruïken.

Het doet de Kempense diamantbewerker wat, dat zijn nijverheid en handel, met een jaarlijkse omzet van bijna 500 miljard, niet de nodige inspanningen heeft kunnen (of willen) opbrengen om de Kempense diamantnijverheid nieuw leven in te blazen en de afvloeiing naar andere branches te stoppen.

Dat de aftakeling ook bij ons in Nijlen nog niet ten einde is, bewijzen volgende cijfers. Onze gemeente telde voor een tiental jaren nog minstens 1000 diamantbewerkers. In 1989 waren dat er nog 465, een jaar later, in 1990, hadden wij nog amper 378 actieve diamantbewerkers. Maar hoop doet leven. Ondanks alles blijft nog altijd het over heel de wereld hoog gewaardeerde vakmanschap van onze Antwerpse en Kempense diamantbewerkers. Bovendien kan de overheid de nodige hulp toch niet weigeren aan een sector die steun beslist nodig heeft om te overleven en om aan de concurrentie van de lage-loonlanden het hoofd te kunnen bieden. Hulp die vele nijverheden wel hebben mogen ondervinden! Onze gemeente heeft in ieder geval nog alle troeven in handen (zie onze vorige bijdrage) om aan de slag te gaan en de diamantjes te doen schitteren, zoals onze ouders en onze grootouders het ons hebben voorgedaan.

In deze 6 bijdragen hebben wij, de zoekers van De Poemp, gepoogd U een klein overzicht te brengen van de beginperiode van de Nijlense diamantnijverheid. Met bijna stellige zekerheid en tot onze spijt moeten wij zeggen dat waarschijnlijk niet alle Nijlense pioniersdiamantbewerkers hierin vernoemd zijn geworden. Slagen wij erin (met uw hulp) nog meer informatie uit het verste verleden van onze diamantindustrie te vergaren, dan zullen wij deze

graag voegen bij de vorige schuchtere pogingen om U een beetje Nijlense geschiedenis te brengen.

Tot slot willen wij nogmaals onze waardering uitdrukken voor alle Poemplezers die aan deze en de vorige bijdragen hebben meegewerkt. Hartelijk dank. □

H. Budts.

BRONNEN

Antwerps Stadsarchief

Diamant, geschiedenis en techniek

(Catalogus Sterkxhof)

Industriële Revoluties in de Provincie Antwerpen:

De Diamantnijverheid (R. Delveaux, R. Baetens)

Het steentje werd geslepen met arm watergas ofte "gaz pauvre"!

De technische evolutie waarvan we nog dagelijks getuige zijn, zou onze voorouders ongetwijfeld met verstomming slaan. Deze evolutie was nochtans minder uitgesproken in de diamantindustrie. De verbeteringen van de eigenlijke diamantbewerking waren meestal niet het resultaat van systematisch wetenschappelijk onderzoek, maar ontsproten vaak uit het helder inzicht van onze vakmensen. Toch had de grote evolutie in de energievoorziening ook belangrijke gevolgen voor "het steentje".

Op een tekening van Jan Luiken (1694) in Poemp 19 zien we hoe de diamantschijf met de hand in beweging gebracht werd. Merkwaardig genoeg werd de eerste (thuis)molen van Jan Edward Claes op het einde van de vorige eeuw ook nog met de hand aangedreven. Op zichzelf is dat toch niet zo verwonderlijk. De elektrifikatie van Antwerpen start pas serieus in 1885; Nijlen moet tot 1926 wachten eer een "Kommissie der Verlichting" (!) in...Merksplas gaat zien hoe aldaar elektrisch en in eigen regie verlicht wordt. Tot een flink eind in deze eeuw had Nijlen dus geen openbaar elektriciteitsnet om b.v. motoren te voeden.

Na de handbewogen thuismolens kwamen ook in onze gemeente weldra "fabrieken". Hun molens werden aangedreven via één centrale as, in de beginjaren gekoppeld aan een stoommachine... waarbij natuurlijk stokers hoorden. Later werd de stoommachine vervangen door een traagdraaiende gasmotor met een flink vliegwiel. Het hiertoe nodige

gas pauvre werd ter plekke geproduceerd door verhitting van vette kolen. Met de veiligheid namen men het toen niet zo nauw. Zo werd in de fabriek Leysen op de Bevelsesteenweg ooit iemand gegrepen door het (onafgeschermd) vliegwiel. Meer dan eens ook kwam een klad "gaz pauvre" of arm watergas de fabriek binnenwaaien, zodat de slijpers hoestend en proestend ijlings naar buiten moesten.

Naast de gasmotoren werden ook zogeheten petroleummotoren gebruikt. Eigenlijk waren dat verbrandingsmotoren, in Duitsland op punt gesteld in de jaren 1893 - 1897 door Rudolf Diesel.

In mei 1928 werd de Nijlense kerk als eerste gebouw op het gloednieuwe elektriciteitsnet aangesloten. Elektriciteit betekende voor het "steentje" het begin van een ontstuitbare groei. Weldra werden de gasmotoren vervangen door elektrische in de bestaande werkplaatsen. Nieuwe "fabriekskes" schooten als paddestoelen uit de grond en iedereen wou "ellentriek". Zo ontdekten we dat in de gemeenteraadszitting van 30 november 1932 stroomleveringscontracten voor Edward Claes en Leopold Claes goedgekeurd werden.

Een (voorlopig) laatste stap in de aandrijving van de slijpersmolen is de toepassing van zachtlopende, individuele, driefazige elektrische motoren. In een paar tientallen jaren werd een grotere weg afgelegd dan vroeger in eeuwen. Jan Luiken zou zijn ogen niet kunnen geloven!

We zouden ondertussen wat graag nog eens zo'n oude gas- of stoommachine willen bekijken... maar konden tot op heden niets ontdekken in onze gemeente. Werd alles tijdens de oorlogsjaren verlapt als oud ijzer en koper? Wie er meer van weet, geve ons een seintje! □

Walter Caethoven.

✳ *Bij de pre-metrowerken aan de Antwerpse Groenplaats werden zowaar deze blanke gelijkstroomgeleidingen uit 1892 opgegraven. Een echt stukje industriële archeologie!*

150 jaar geleden:

De dood bepaalt zijn tijd

Voor pastoor De Groof uit moordenaarshand...

Het jaar 1842 begon te Nijlen niet zo gelukkig. In een oud parochiaal register staat het volgende opgetekend:

9 Januari 1842. E.H. Petrus De Groof, geboren te Kontich, pastoor dezer parochie, levingsgevaarlijk gewond door boosdoenershand, stierf om 8 uur in de voormiddag en werd begraven de 11^e Januari om 2 uur in de namiddag. (getekend : J.B. Van Den Schoor, onderpastoor).

In zijn eerste preek van het jaar had pastoor De Groof, een sterke zeventigjarige man met een meer dan middelmatige gestalte, zijn "Beminde Parochianen" een zalig en gelukkig nieuwjaar gewenst, verder de onzekerheid van het leven laten uitschijnen en uiteindelijk de vraag gesteld voor wie de doods klokken dat jaar het eerst zouden luiden. Niemand in de kerk kon toen vermoeden dat het voor Mijnheer Pastoor zelf zou zijn. Hij zou echter niet de enige zijn die dat jaar een dramatische dood stierf.

Die tweede nieuwjaarsdag, die in 1842 op een zondag viel, trokken door de besneeuwde Nijlense velden enkele der gebroeders **Van Beeumen**, uit de verre Looystraat, naar de hoogmis. Meer dan waarschijnlijk waren het jonge sterke kerels, die in 1842 nog bij hun moeder woonden op het Kempense

boerderijtje. Hun namen werden bewaard voor het nageslacht door de brief van "Borgemeester" **Gommarus Meeus** aan de "Procureur des Konings" te Mechelen. Brief en antwoord werden per ijlbode verstuurd tussen Nijlen en Mechelen.

Na de hoogmis hebben ze zeker hun druppeltje gedronken en in enkele herbergen gekheid gemaakt met de "Estaminetdochteren". Plots gooide iemand de herbergdeur open: "Ze hebben de pastoor willen vermoorden... dokter **Vaessens** is er nu bij!" Het was iets na half twaalf.

Ontnuchterd en stil zijn ze later door de besneeuwde velden en bossen terug gesjokt naar de eenzaamheid van de Looystraat. Ze hebben het droevige nieuws aan hun moeder verteld die ontsteld en bleek het hoofd schudde over zoveel slechtheid in de wereld en de gewijde kaars aanstak. Haar eigen zoon **Carolus** had op die tweede nieuwjaarsdag nog welgeteld zes maanden te leven...

Voor parochiaan Carolus bliksemsnel!

Hier volgt het drama dat zich op die vroege hete één juli van het jaar 1842 voordeed, zoals het opgeschreven is door "Borgemeester" Gommarus Meeus:

Nijlen, 1 July 1842.

Mr den Procureur,

Wij hebben de eer ter Uwer kennis te brengen dat er deezen morgen omtrent 7 ueren eenen ongelukki- gen voorval heeft plaets gehad onder de gemeente van Bouwel, paelende tegen de onze. De gebroeders Petrus-Guibertus, Carolus en Ludovicus Van Beeumen, landbouwers wonende bij hunne moeder

150 jaar na "de moord van Nijlen"

"Eene vreedde misdaed is gisteren om elf en half uren des morgens begaen in de gemeente Neylen kanton Heyst-op-den-Berg. Eenen persoon is in de pastory gedrongen en heeft den pastor uytgedaegd hem zyn geld te overhandigen. Den pastor zich niet zeer haestig getoond hebbende om hier aen te voldoen heeft dezen man hem eenen slag op het hoofd gegeven met een kleyne byl die hy verborgen hield onder zynen keel en hem vervolgens verscheyde messteken toegebragt." Zo schreef "Den Antwerpenaer" van 4 januari 1842. De foto toont ons de fraaie Nijlense pastorie langs de huidige tuinzijde (en de oorspronkelijke voorzijde!). Wie meer over de Nijlense moord wil weten leze er even Poempen nrs. 3 t.e.m. 6 op na!

onder Nijlen, waeren deze morgen met karre en peerd naar Bouwel gereden om aldaer blekhout te gaen halen in een bosch genaemd "Wolfsdonken". Aldaer zijnde wierden zij overvallen van een onweder, Carolus ging schuilen tegen eenen eijken boom, Petrus-Guibertus deed het zelve onder eenen anderen eijken boom, terwijl Ludovicus bij het peerd bleef staen. Carolus Van Beeumen werd zodanig van den bliksem getroffen dat hij geen teekens van leven meer gaf dan alleen nog eens snorkte. Zijne twee broeders noch peerd wierden van den blixem niet getroffen, alhoewel zij maer op eene wijnige distantie van hem waeren.

Gezegde broeders bragten hem aanstonds met de karre naar hun huys in de Looystraat onder Nijlen, op eenen afstand van circa 20 minueten van de plaets der gebeurtenis, in de hoop dat hij tot het leeven zou weergekomen hebben. Petrus-Guibertus kwam ons daarvan verwittigen als wanneer wij, vergezeld van den heer Vaessens, Doctor in de medicijnen alhier, ons aenstonds begaven ten huize alwaer het lichaem zich bevind. Gemelden heer, tot de visitatie van hetzelfde overgaende heeft bevonden

1° het lichaem ontkleed en verschoond van lijnwaed

2° eene wonde aen het oppervel boven op de borst tot aen het onderdeel van den hals

3° de linker oor zeer blauw van aenzien uyt de welke een wijnig bloed drupte

4° de linkerwang blauw met enige wondkens van het oppervel

5° op het links schouderblad eene wonde van het oppervel lang vier duym en breed twee duym

6° de onderste deelen van het lichaem zeer blauw-agtig

7° de kleederen van den linker kant gansch verscheurd zoo dat volgens alle teekens hij oogenblikkelijk van den blixem is gestorven onder de gemeente Bouwel. De visitatie gebeurd zijnde is den veldwachter van Bouwel daer op ingekomen om inlichtingen daer over in te winnen. Toen Petrus-Guibertus Van Beeumen met hem is uitgegaen om den heer borgemeester van Bouwel over dit alles te onderrigten opdat hij daerover proces-verbael zou kunnen opmaeken alzo de gebeurtenis onder zijne gemeente heeft plaets gehad. Daer het schier buyten twijffel is dat den ongelukkigen Carolus onde de gemeente Bouwel is overleden zoo verzoeke Ued. van ons ten spoedigste te onderrigten of den acte van overlijden voor den amptenaar van den borgelijke stand der gemeente Bouwel behoort opgemaakt te worden, ofwel door den geen van de gemeente Nijlen, plaets alwaer het lijk zich is bevindende. Wij zouden ten zelfven tijd geerne verneemen of wij de begraeving van het lijk mogen

toelaeten, vermits de oorzaak des doods genoegzaam is bekend.

In de hoop van een spoedige antwoord te bekomen, noemen wij ons

Ued. d.w. dienaar,

Den Borgemeester van Nijlen (get. G. Meeus).

Het antwoord van "Le Procureur du Roi":

Malines le 2 juillet 1842,

Tribunal de première instance, Parquet, no 1862

Annexe à Monsieur le Bourgmestre à Nylen.

(Leer Frans, stomme Vlaamse pummel, was blijkbaar het standpunt van de procureur. Gelukkig is dergelijke ergerlijke onverschilligheid of vijandigheid tegenover onze taal nu verdwenen en heeft het Nederlands de plaats verworven waarop het recht had).

Dat er geen bezwaar is tegen de begrafenis van **Charles Van Beeumen** en dat "l'officier de l'état civile de Bouwel" de akte van overlijden moet opmaken en niet mag vergeten een uittreksel te zenden naar "le domicile du victime".

(onleesbaar getekend, nr. 97)

Bevel, 1 juli 1992.

Jos Bastiaens.

Onze Junior-Journalistwedstrijd 1992: En toch wordt er nog geschreven in Nijlen!

Op zaterdag 9 mei 1992 werden de laureaten van de Junior-Journalistwedstrijd 1992 samen met hun ouders en leerkrachten op de prijsuitreiking in het gemeentehuis van Nijlen uitgenodigd.

Burgemeester Lode Van Dessel heette iedereen hartelijk welkom en stelde in een geïnspireerde toespraak o.m. dat het Nederlands wezenlijk deel uitmaakt van de eigenheid van ons Vlaamse volk. Cultuurschepen Gaston Van den Branden had het over taal als communicatiemiddel bij uitstek en riep op tot paraatheid om het Nederlands in het nieuwe Europa ongeschonden te bewaren. DF-voorzitter Walter Caethoven dankte beide sprekers voor de bemoedigende woorden en had verder woorden van dank voor alle medewerkers aan dit jaarlijkse initiatief. Dan volgde de huldiging der laureaten.

Wegens plaatsgebrek kunnen we de werkjes van Annemie Dillen en Glenn De Haes (de winnaars van beide reeksen) pas in ons volgend nummer publiceren. Wij feliciteren ze alvast hartelijk. Ondertussen loopt de wedstrijd 1993 al!

Ballade der kapotte knieën

Er was een tijd
van lemen muren,
van bultig scheefgezakte schuren,
van mijten waar je onder kroop
als 't water van de pannen droop.

Er was de tijd
van boterbloemen,
het angelus en zomers zoemen,
van duizend krekels in het gras:
de tijd dat ik een dreumes was.

Het labirint
van karresporen,
door bronzen tarwe, koper koren,
het gloeiend hete kouterzand,
waar ik mijn voetjes heb verbrand.

Er was het hooiland,
waar de meiden
die pittig rare dingen zeiden,
die ik als broekvent niet verstond;
veel later slechts de sleutel vond.

Er was 't seizoen
der rijpe peren,
de boomgaard zonder koniferen,
bekoring waar één maat op stond:
de dorenhagen en de hond.

Er was de zang van zeis en pik;
er was laatzomer, er was ik...

Juul Lambrechts

(Fragment uit "Ruisbroek mijn dorp")

Werkten mee aan dit nummer:

Redactie: Jos Bastiaens, Kristel Bruynseels,
Hypoliet Budts, Walter Caethoven, Frans Lens en
Jos Thys

Fotografie: Frans Raets, Jeannine Thys en René
Verhaegen

Tekeningen: Marc Verreydt en DF-ledenblad

Grafische vormgeving, zetwerk: Walter Caethoven

Eindredactie: Rik Claes

Druk: Drukkerij Lu Cuypers

MENSEN AAN DE POEMP

Ere-Voorzitster:

Mevrouw Julia Van Camp - Maes

Jos Bastiaens, Binnenhof 4, Bevel
Hypoliet Budts, Guido Gezellestraat 47
Walter Caethoven, Zandvekenvelden 12A

Hendrik Claes, Heibloemstraat 81

Flor Dieltjens, Grobbendonksebaan 11

Herman en Cita Engels, Kesselsesteenweg 35

Louis Lemmens, Nonnenstraat 34

Luk Obbels, Bouwelsesteenweg 4B

Rosette Rymenants, Spoorweglei 14

Maria Thijs, Breugelhoestraat 45

Jos Thys, Kapellebaan 32

Pol Van Camp, Nonnenstraat 56

Ludo Van Gestel, Spoorweglei 16

René Verhaegen, Molenbos 2